

لزوم آگاهی از مدیریت بحران در بافت های فرسوده شهری

وقوع بلایای طبیعی نظیر سیل، زلزله و غیره غالباً تأثیرات مخربی بر سکونتگاه های انسانی باقی گذارده و تلفات و خسارات سنگینی بر ساکنان آنها وارد ساخته است. در این میان مهمترین مساله وجود پتانسیل خطر حاکم هر منطقه است که هر لحظه احتمال آزاد شدن آن نیز می رود. در مباحث شهرسازی و ارتباط آن با مدیریت بحران یکی از موضوعات مهم و قابل تامل مبحث بافت های فرسوده شهری است که همواره دغدغه هایی را بین مدیران شهری و دست اندرکاران مدیریت بحران شهری ایجاد نموده است.

لذا به منظور مقابله و پاسخگویی به بحران های احتمالی و لزوم اتخاذ تصمیم سریع، صحیح و اجرای عملیات موثر در این بافت ها ضرورت دارد مجموعه ای از اقدامات و برنامه ها قبل، حین و بعد از بحران صورت می گیرد.

ویژگی عمومی بافت های فرسوده

الف) عمر ابنیه: ساختمان های موجود در اینگونه بافت ها عمدتاً قدیمی می باشد و فقدان استانداردهای لازم، از ظاهر ساختمان قابل تشخیص است. ابنیه این بافت ها عمدتاً تحمل مقاومت در مقابل زلزله ای با شدت متوسط را ندارد.

ب) دانه بندی و تعداد طبقات: ابنیه مسکونی واقع در اینگونه بافت ها عمدتاً ریزدانه بوده و اکثر آنها یک یا دو طبقه هستند.

ج) نوع مصالح: مصالح بکار رفته در اینگونه بافت ها عمدتاً از انواع خشتی، آجر و چوب و یا آجر و آهن بدون رعایت اتصالات افقی و عمودی می باشد.

د) وضعیت دسترسی ها: بافت های فرسوده که عمدتاً بدون طرح قبلی ایجاد شده اند عمدتاً از ساختاری نامنظم برخوردارند و دسترسی های موجود در آنها عمدتاً پیاده می باشد به گونه ای که اکثر معابر آن بن بست یا با عرض کمتر از ۶ متر بوده و ضریب نفوذناپذیری در آنها کمتر از ۰/۳۰ است. مساحت عرصه ابنیه واقع شده در این بافت ها عمدتاً کمتر از ۲۰۰ متر مربع می باشد.

ه) وضعیت خدمات و زیر ساخت های شهری: بافت های فرسوده به لحاظ برخورداری از خدمات، زیرساخت ها و فضاهای باز، سبز و عمومی دچار کمبودهای جدی اند.

و) شاخص های کیفی: مساله جمعیت پذیری بافت ها، حریم گسل ها، مسیر قنات ها و رود دره ها و بافت های روستایی درون شهری و ... از دیگر مسائلی هستند که در تعیین بافت های فرسوده موثر می باشند.

شاخص های شناسایی بافت های فرسوده و آسیب پذیر

بافت های آسیب پذیر بر اساس بلوک آسیب پذیر تعریف شده و بلوک آسیب پذیر بلوکی است که حداقل یکی از شرایط سه گانه زیر را داشته باشد.

الف) بلوکی که دارای حداقل ۵۰ درصد بناهای فرسوده نامناسب به لحاظ زیستی و سکونتی یا آسیب پذیر باشد، بناهای فرسوده یا آسیب پذیر حداقل یکی از شرایط دوگانه زیر را باید داشته باشد.

۱- بنایی که فاقد سیستم سازه ای باشد (سازه بتونی، فولادی یا شناژهای تحتانی، قائم و فوقانی) به تشخیص کارشناس رسمی ساختمان.

۲- بنایی که در اجرای آن مفاد آیین نامه ۲۸۰۰ رعایت نشده باشد یا قابلیت انطباق با آیین نامه مذکور را نداشته باشد.

(ب) بلوکی که حداقل ۵۰ درصد املاک آن مساحتی کمتر از دویست متر مربع را داشته باشد.

(ج) بلوکی که حداقل ۵۰ درصد عرض معابر آن (قبل از اصلاحی) بن بست و یا با عرض کمتر از ۶ متر باشد یا ضریب نفوذناپذیری آن کمتر از ۰/۳۰ باشد.

مدیریت بحران و بافت های فرسوده شهری

با این توصیف کلان از چارچوب های حاکم بر مدیریت بحران و مفاهیم بافت های فرسوده شهری می توان اذعان نمود که در فضاهای شهری استقرار سیستم یکپارچه مدیریت بحران نیازمند نگاه سیستمی است. برخی از فضاهای شهری نیز نیازمند توجه خاص و ویژه در پهنه شهر می باشند. یکی از این مناطق، بافت های فرسوده شهرهاست که برنامه ریزی دقیق و حساب شده ای را برای تامین ایمنی این بافت ها طلب می نماید. کارایی و پویایی سیستم مدیریت بحران و ارائه خدمات ایمنی و امداد به شهروندان ساکن در این بافت ها نیز شرایط خاصی را طلب می نماید. برای مقابله با حوادث غیر مترقبه در شهرها توجه به شرایط نیز راهگشا خواهد بود:

۱- وضعیت استقرار کاربری های شهری به واسطه مطلوبیت و سازگاری کاربری ها با یکدیگر

۲- شرایط استقرار وضعیت تاسیسات حیاتی و زیرساخت های شهری اعم از شبکه های آب، برق، گاز، ارتباطات

۳- نحوه دسترسی به بافت های شهری و شبکه ارتباطی شهر به لحاظ سلسله مراتب و قابلیت اطمینان و جایگزینی آنها در هنگام بروز بحران

۴- تراکم و وضعیت بافت های شهری به لحاظ نفوذپذیری و عمر بناها و تاسیسات موجود.

بافت های فرسوده شهری نیز به دلیل دارا بودن شرایط ویژه دارای آسیب پذیری بالایی می باشند. پتانسیل و ارزیابی خطر حاکم در این بافت ها نشان می دهد که در زمینه مدیریت بحران و مقابله با حوادث احتمالی به دلیل شرایط زیر توجه به این بافت ها ضرورت بیشتری می یابد.

- از منظر شهرسازی و فنی و مهندسی

- استفاده از مصالح غیر استاندارد و کم دوام
- بالا بودن عمر بناها و تاسیسات واقع در محدوده این بافت ها
- پایین بودن سطح رعایت اصول و ضوابط فنی و مهندسی در ساخت و سازهای واقع در محدوده بافت های فرسوده
- باریک بودن عرض معابر و شبکه های دسترسی در بافت های فرسوده و ایجاد مساله در امر امداد و نجات
- عدم وجود تاسیسات پایه شهری از جمله شبکه های اطفاء حریق و امداد و نجات در بافت های فرسوده شهری
- فرسودگی تاسیسات زیربنایی و پایه موجود در این بافت ها
- وضعیت ویژه طراحی شهری این بافت ها
- فشردگی بافت و کوچک بودن مساحت پلاک های موجود
- بالا بودن تراکم شهری و ساختمانی در محدوده بافت ها

از منظر اقتصادی

- ارزش پایین زمین و ساختمان به نسبت سایر فضاهای شهری
- استقرار افراد با طبقه درآمدی پایین تر در محدوده این بافت ها
- کمبود سرمایه گذاری های زیرساختی و تمایل به انجام آن در محدوده این بافت ها

از منظر اجتماعی

• وضعیت فرهنگی اقشار اجتماعی ساکن در بافت های فرسوده (سطح تحصیلات، میزان باسوادی و...) در همین چارچوب در بافت های فرسوده شهری ابتدا ارزیابی خطر حاکم در این بافت ها ضرورت می یابد. استراتژی کاهش خطر در محدوده بافت های فرسوده در قالب بررسی ماتریسی شرایط زیر امکان پذیر می باشد که اجرای آن نیازمند بررسی دقیق و علمی با استفاده از تخصص های مختلف می باشد:

۱. ارزیابی و ترسیم نقشه مخاطرات
۲. شناسایی اجزای در معرض خطر
۳. تعیین اثرات احتمالی خطر
۴. تعیین توانایی های مطلوب در زمینه پاسخ به بحران
۵. تعیین اولویت های برنامه کاهش خطر

نتیجه گیری

در برنامه ریزی و تعریف استراتژی کلان برای مدیریت بحران در بافت های فرسوده شهری به دو موضوع الزامات مدیریت بحران شامل سازماندهی، برنامه ریزی، استفاده بهینه از منابع، مهارت های تخصصی و نیازهای آموزشی و کسب آمادگی و همچنین اجزاء سیستم مدیریت بحران شامل آمادگی، پیشگیری، کاهش اثرات، مقابله (امداد و نجات) و بازتوانی بازسازی می بایست توجه شود که کاربست آن می تواند مبنای تعریف راهکارهای میان مدت در زمینه مدیریت بحران در بافت های فرسوده باشد: هدف از طرح این موضوع ارائه یک طرح کلی از نیازهای عمده و اساسی در راستای مقابله با بحران می باشد که سیستم مدیریت بحران باید خود را به آنها تجهیز نماید تا بتوان سیستمی کارآمد برای مقابله با حوادث احتمالی در بافتهای فرسوده و نامقاوم شهری ایجاد نمود.

رویکرد غالب در تدوین این روابط نگاه مدیریت ریسک و قبل از بحران خواهد بود تا هدف کاهش اثرات ناشی از بروز حوادث احتمالی در ابعاد تلفات انسانی و خسارات اقتصادی محقق گردد و می توان انتظار داشت که سیستم مدیریت بحران در بافت فرسوده در قالب عناصر و الزامات، منجر به تدوین برنامه های عملیاتی با توجه به شرایط بافت فرسوده گردد. این برنامه ها می تواند در قالب محورهای زیر تدوین و ملاک عمل مدیران بحران و مدیران شهری به ویژه در شهرهای بزرگ و دارای خطرپذیری بالا گردد:

- برنامه آمادگی در برابر بحران
- برنامه کاهش اثرات و پیشگیری
- برنامه پاسخ و واکنش در برابر بحران
- برنامه بازسازی و بازتوانی